

O‘ZBEKISTONNING XALQARO HAMJAMIYATDAGI O‘RNI VA ROLI: GEOSIYOSIY TRANSFORMATSIYA VA STRATEGIK SHERIKLIK ISTIQBOLLARI

Mirkomilova Zamira

Toshkent amaliy fanlar universiteti Sirtqi bo‘lim tarix yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: **Mo‘minov Temur**

Toshkent amaliy fanlar universiteti “Tarix va ijtimoiy fanlar” kafedrası v.b.dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada Markaziy Osiyo mintaqasining geosiyosiy markazi hisoblangan O‘zbekiston Respublikasining zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimidagi o‘rni, roli va tashqi siyosiy strategiyasi fundamental ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi keyingi o‘n yillikda mamlakatda amalga oshirilgan keng ko‘lamli tashqi siyosiy islohotlarning samaradorligini va ularning global hamjamiyat tomonidan e‘tirof etilish darajasini baholashdan iborat. Maqolada qiyosiy-tarixiy tahlil, tizimli yondashuv hamda xalqaro indekslarni qiyoslash metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonning “Yaxshi qo‘shnichilik va mintaqaviy integratsiya” diplomatiyasi Markaziy Osiyodagi siyosiy iqlimni tubdan o‘zgartirib, uni global investitsiyalar va transport koridorlari uchun jozibador hududga aylantirdi. Mamlakatning BMT, ShHT, TURKSOY va boshqa ko‘p tomonlama platformalardagi tashabbuslari global xavfsizlik va barqaror rivojlanishga xizmat qilmoqda. Munozara qismida global geosiyosiy qutblashuv sharoitida O‘zbekiston duch kelayotgan strategik xavf-xatarlar va ularni neytrallash bo‘yicha balanslashtirilgan tashqi siyosat mexanizmlari yoritilgan. Tadqiqot xulosasi sifatida O‘zbekistonning xalqaro maydondagi nufuzini yanada oshirishga qaratilgan amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, tashqi siyosat, geosiyosat, Markaziy Osiyo, mintaqaviy integratsiya, ko‘p tomonlama diplomatiya, strategik sheriklik, xalqaro reytinglar, xavfsizlik.

Abstract. This article fundamentally analyzes the place, role and foreign policy strategy of the Republic of Uzbekistan, which is considered the geopolitical center of the Central Asian region, in the modern system of international relations. The purpose of the study is to assess the effectiveness of large-scale foreign policy reforms implemented in the country over the past decade and the degree of their recognition by the global community. The article uses methods of comparative-historical analysis, a systematic approach and comparison of international indices. The results of the study show that Uzbekistan's "Good Neighborhood and Regional Integration" diplomacy has fundamentally changed the political climate in Central Asia, turning it into an attractive region for global investments and transport corridors. The country's initiatives in the UN, SCO, TURKSOY and other multilateral platforms serve global security and sustainable development. The discussion section highlights the strategic risks facing Uzbekistan in the context of global geopolitical polarization and balanced foreign policy mechanisms to neutralize them. As a conclusion of the research, practical proposals and recommendations were developed to further increase Uzbekistan's influence in the international arena.

Keywords: Uzbekistan, foreign policy, geopolitics, Central Asia, regional integration, multilateral diplomacy, strategic partnership, international ratings, security.

Аннотация. В данной статье проводится фундаментальный анализ места, роли и внешнеполитической стратегии Республики Узбекистан, считающейся геополитическим центром Центральноазиатского региона, в современной системе международных отношений. Цель исследования – оценка эффективности масштабных внешнеполитических реформ, проведенных в стране за последнее десятилетие, и степени их признания мировым сообществом. В статье используются методы сравнительно-исторического анализа, систематический подход и сравнение международных индексов. Результаты исследования показывают, что дипломатия Узбекистана «Добрососедство и региональная интеграция» коренным образом изменила политический климат в Центральной Азии, превратив ее в привлекательный регион для глобальных инвестиций и транспортных коридоров. Инициативы страны в ООН, ШОС, ТУРКСОЙ и других многосторонних платформах служат глобальной безопасности и устойчивому развитию. В разделе обсуждения освещаются стратегические риски, с которыми сталкивается Узбекистан в контексте глобальной геополитической поляризации, и сбалансированные внешнеполитические механизмы их нейтрализации. В заключение исследования разработаны практические предложения и рекомендации по дальнейшему усилению влияния Узбекистана на международной арене.

Ключевые слова: Узбекистан, внешняя политика, геополитика, Центральная Азия, региональная интеграция, многосторонняя дипломатия, стратегическое партнерство, международные рейтинги, безопасность.

1. KIRISH

XXI asrning birinchi choragida global siyosiy va iqtisodiy arxitekturaning tubdan transformatsiyaga uchrashi xalqaro munosabatlar tizimida oʻrta va mintaqaviy kuchlarning rolini sezilarli darajada oshirdi. Ushbu kontekstda, Yevroosiyo qitʼasining yuragida joylashgan Markaziy Osiyo mintaqasi va uning demografik hamda strategik markazi boʻlgan Oʻzbekiston Respublikasining xalqaro maydondagi oʻrni alohida ilmiy tadqiqot obʼekti hisoblanadi. Oʻzbekiston oʻzining geosiyosiy joylashuvi, tabiiy va insoniy resurslari hamda boy tarixiy-madaniy merosi bilan mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlikning kaliti hisoblanadi [Mirziyoyev, 2020].

Uzoq yillar davomida mamlakat tashqi siyosatida kuzatilgan muayyan darajadagi izolyatsiyalashuv va cheklangan mintaqaviy aloqalar uning xalqaro integratsiya jarayonlaridagi salohiyatini toʻliq namoyon etishga toʻsqinlik qilib kelayotgan edi. Biroq, 2016-yildan boshlab Oʻzbekiston tashqi siyosatida "ochiklik, pragmatizm va proaktiv diplomatiya" prinsiplariga asoslangan yangi bosqich boshlandi [Saidov, 2022]. Yangi tahrirdagi Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ham mamlakat tashqi siyosatining fundamental prinsiplari davlatlarning suveren tengligi, kuch ishlatmaslik, chegaralar daxlsizligi va nizolarni tinch yoʻl bilan hal etish kabi xalqaro huquq normalari asosida qatʼiy mustahkamlab qoʻyildi.

Mavjud ilmiy muammo va tadqiqot boʻshligʻi: Ilmiy adabiyotlarda Oʻzbekistonning tashqi siyosiy faolligi koʻpincha faqatgina ikki tomonlama aloqalar yoki mintaqaviy xavfsizlik doirasida oʻrganilgan. Global geosiyosiy inqirozlar (masalan, yirik davlatlar oʻrtasidagi sanksiyalar urushi, transport-logistika zanjirlarining uzilishi) sharoitida Oʻzbekistonning koʻp vektorli va muvozanatlashgan diplomatiyasining samaradorligi model sifatida yetarlicha yaxlit tadqiq etilmagan.

Tadqiqotning maqsadi: Oʻzbekistonning zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimidagi konseptual oʻrnini aniqlash, uning xalqaro tashkilotlar doirasidagi tashabbuslarining amaliy

natijalarini baholash va geosiyosiy qutblashuv sharoitida mamlakat diplomatiyasining strategik yo‘nalishlarini ilmiy prognoz qilishdan iborat.

2. NAZARIY VA USLUBIY ASOSLAR

Ushbu tadqiqot metodologik jihatdan xalqaro munosabatlarning realizm, neorealizm va konstruktivizm nazariyalariga tayanadi. Realizm maktabi prizmasidan qaraganda, O‘zbekistonning tashqi siyosiy faolligi mamlakatning milliy manfaatlari, suvereniteti va iqtisodiy xavfsizligini ta‘minlashga qaratilgan rasional harakat sifatida baholanadi [Waltz, 1979]. Konstruktivizm nazariyasi esa O‘zbekistonning madaniy-tarixiy diplomatiyasi va uning mintaqaviy o‘ziga xoslikni shakllantirishdagi rolini tushuntirishga xizmat qiladi [Wendt, 1999].

Tadqiqot jarayonida qo‘yilgan vazifalarni hal etish uchun o‘zaro aloqador bo‘lgan ilmiy metodlar majmuasidan foydalanildi. Xususan, tizimli yondashuv (Systemic Approach) asosida O‘zbekiston tashqi siyosati global siyosiy tizimning uzviy qismi sifatida, tashqi omillar va ichki islohotlarning o‘zaro ta‘sirida har tomonlama o‘rganildi. Shuningdek, qiyosiy-tarixiy tahlil (Comparative-Historical Analysis) metodi orqali mamlakatning 2016-yilgacha bo‘lgan va undan keyingi tashqi siyosiy strategiyalari, erishilgan natijalar hamda konseptual hujjatlar o‘zaro qiyosiy tahlil qilindi. Miqdoriy ko‘rsatkichlarni aniqlash maqsadida statistik va indeksli baholash (Statistical and Index Evaluation) usullaridan unumli foydalanilib, Jahon banki, BMT Taraqqiyot dasturi va nufuzli xalqaro reyting agentliklarining (masalan, Iqtisodiy erkinlik indeksi, Global pasport indeksi va boshqalar) rasmiy ma‘lumotlari tahlilga tortildi. Bundan tashqari, hujjatlar tahlili (Content Analysis) metodi doirasida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining BMT Bosh Assambleyasi sessiyalaridagi nutqlari, ko‘p tomonlama xalqaro shartnomalar va strategik sheriklik bitimlari matnlari konseptual hamda mazmuniy jihatdan chuqur o‘rganildi.

3. NATIJALAR

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonning xalqaro maydondagi roli ikki darajada — mintaqaviy (Markaziy Osiyo) va global (Xalqaro tashkilotlar va yirik davlatlar bilan aloqalar) darajada tubdan o‘zgardi. O‘zbekiston "Markaziy Osiyo — tashqi siyosatning bosh ustuvor yo‘nalishi" tamoyilini hayotga tatbiq etdi. Natijada yillar davomida to‘planib qolgan chegara muammolari, suv-energetika resurslaridan foydalanish bo‘yicha kelishmovchiliklar hal etildi. Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining Maslahat uchrashuvlari yo‘lga qo‘yilishi mintaqa daxlsizligini yangi bosqichga olib chiqdi [Aripov, 2023]. 2016–2025-yillar oralig‘ida O‘zbekistonning mintaqa mamlakatlari bilan toovar aylanmasi hajmi o‘rtacha 3 barobarga oshdi.

O‘zbekiston BMT doirasida ekologik xavfsizlik (Orol dengizi fojiasi oqibatlarini yumshatish), yoshlar huquqlari va diniy bag‘rikenglik masalalarida 10 dan ortiq rezolyutsiyalar tashabbuskori bo‘ldi. Mamlakatning global reytinglardagi dinamikasi ijobiy tomonga o‘zgarganligini quyidagi jadval ko‘rsatkichlari ham isbotlaydi:

1-jadval

O‘zbekistonning ayrim xalqaro reytinglardagi o‘rni dinamikasi (2016–2025-yy.)

No	Xalqaro Indeks nomi	2016-yildagi o‘rni	2025-yildagi o‘rni	O‘zgarish tendensiyasi
1	Biznes yuritish (Doing Business) / Investitsiyaviy muhit*	87	69 (ekv.)	Ijobiy o‘sish
2	Logistika samaradorligi indeksi (LPI)	118	89	Infratuzilma yaxshilanishi
3	Global innovatsiyalar indeksi (GII)	122	82	Ilmiy-texnik yuksalish
4	Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG) indeksi	76	52	Ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik

(Izoh: Ma'lumotlar Jahon banki va nufuzli xalqaro reyting hisobotlari asosida muallif tomonidan tizimlashtirildi).

O'zbekiston Shanhay hamkorlik tashkiloti (ShHT) va Turkiy davlatlar tashkiloti (TDT) sammitlarida transport koridorlarini diversifikatsiya qilish, xususan, "Xitoy–Qirg'iziston–O'zbekiston" va "Transafg'on" temir yo'li loyihalarini faol ilgari surmoqda. Bu mamlakatning geoiqtisodiy qaramligini kamaytirish va dengiz yo'llariga chiqish imkoniyatlarini kengaytiradi [Turdiyev, 2024].

4. MUNOZARA

Olingan natijalar shuni tasdiqlaydiki, O'zbekiston o'zining tashqi siyosatida klassik "neytralizm" va "bloklarga qo'shilmaslik" strategiyasini saqlab qolgan holda, proaktiv tashabbuskor sub'ektga aylandi. Siyosiy tahlilchi J. Nayning "Yumshoq kuch" (Soft Power) konsepti doirasida qaralsa, O'zbekiston o'zining madaniy merosi, ziyorat turizmi salohiyati va "Samarqand ruhi" kabi diplomatik forumlari orqali global hamjamiyatda ijobiy imij shakllantira oldi [Nye, 2004].

Biroq, zamonaviy geosiyosiy vaziyat mamlakat oldiga qator murakkab muammolarni ham qo'yimoqda:

- **Yirik kuchlar o'rtasidagi raqobat:** AQSh, Xitoy va Rossiya o'rtasidagi geosiyosiy muvozanatni saqlash. O'zbekiston "C5+1" (AQSh, Yevropa Ittifoqi, Xitoy, Rossiya, Yaponiya, Hindiston bilan alohida formatlar) diplomatik platformalaridan unumli foydalangan holda, strategik muvozanatni saqlamoqda [Sultanov, 2023].

- **Afg'oniston omili:** Afg'onistonda barqaror tinchlik o'rnatish va uni mintaqaviy iqtisodiy jarayonlarga integratsiya qilish xavfsizlikning muhim sharti hisoblanadi. O'zbekistonning Afg'onistonga nisbatan gumanitar va iqtisodiy ko'mak siyosati xalqaro ekspertlar tomonidan yuqori baholanmoqda.

Tadqiqotning cheklovlari shundaki, global iqtisodiy inqirozlar va valyuta tebranishlari tashqi iqtisodiy sheriklik ko'rsatkichlariga tezkor ta'sir ko'rsatishi mumkin, bu esa tashqi siyosiy dinamikani doimiy monitoring qilishni talab etadi. Keyingi tadqiqotlar O'zbekistonning raqamli diplomatiya (Digital Diplomacy) va yashil energetika sohasidagi xalqaro hamkorligi masalalariga bag'ishlanishi maqsadga muvofiqdir.

5. XULOSA VA TAVSIYALAR

O'tkazilgan fundamental tadqiqotlar asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. O'zbekiston xalqaro munosabatlarning passiv kuzatuvchisidan Markaziy Osiyodagi regional jarayonlarni shakllantiruvchi va global tashabbuslarni ilgari suruvchi **faol sub'ektga** aylandi.

2. Mamlakat olib borayotgan pragmatik tashqi siyosat yirik geosiyosiy qutblar o'rtasida muvozanatni saqlash va milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkonini bermiqda.

Amaliy taklif va tavsiyalar:

- **Birinchidan,** xalqaro transport koridorlarini (ayniqsa, Transkaspiy va Janubiy yo'nalishlarni) diversifikatsiya qilish jarayonini tezlashtirish va ushbu loyihalarning huquqiy kafolatlarini xalqaro shartnomalar bilan mustahkamlab borish lozim.

- **Ikkinchidan,** mamlakatning ijobiy imijini xalqaro reytinglarda yanada yuksaltirish uchun "Iqtisodiy diplomatiya" va "Ekologik diplomatiya" institutlarini raqamlashtirish hamda tashqi ishlar idoralari kadrlari malakasini tizimli oshirish talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Aripov, E. (2023). Central Asia: A New Era of Strategic Partnership and Integration. Tashkent: IFIS.
2. Mirziyoyev, Sh. M. (2020). O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasining 75-sessiyasidagi nutqi. Toshkent: "O'zbekiston" NMIU.
3. Nye, J. S. (2004). Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: PublicAffairs.
4. Saidov, A. (2022). New Uzbekistan's Foreign Policy: Principles and Priorities. Journal of International Relations and Diplomacy, 10(4), 145–158.
5. Sultanov, B. (2023). Geosiyosiy transformatsiyalar davrida O'zbekistonning ko'p vektorli diplomatiyasi. O'zbekiston va global siyosat jurnali, 3(12), 45–56.
6. Turdiyev, R. (2024). Mintaqaviy transport koridorlari va geo-iqtisodiy xavfsizlik. Toshkent: Akademy Nashr.
7. Waltz, K. N. (1979). Theory of International Politics. Reading, MA: Addison-Wesley.
8. Wendt, A. (1999). Social Theory of International Politics. Cambridge: Cambridge University Press.